

**ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA MIFOLOGEMA, BADIY TALQIN VA
INDIVIDUAL USLUB**

Isroilova Maxtuma Ne'matillayevna

Toshkent Amaliy Fanlar universiteti II-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20760001>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining buyuk vakili, xalq shoiri Abdulla Oripov (1941–2016) ijodiyotining uchta asosiy jihati – mifologema, badiiy talqin va individual uslub – kompleks tarzda o'rganiladi. Tadqiqotda Abdulla Oripovning she'riy to'plamlari va dramatik asarlari asosida uning poetik mahoratini belgilovchi omillar tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: mifologema, arxetip, badiiy talqin, individual uslub, Abdulla Oripov, she'riy mahorat, dramaturgiya.

Аннотация. В данной статье комплексно исследуются три основных аспекта творчества великого представителя узбекской литературы, народного поэта Абдуллы Орипова (1941–2016) – мифологема, художественная интерпретация и индивидуальный стиль. В исследовании на основе поэтических сборников и драматических произведений Абдуллы Орипова анализируются факторы, определяющие его поэтическое мастерство.

Ключевые слова: мифологема, архетип, художественная интерпретация, индивидуальный стиль, Абдулла Орипов, поэтическое мастерство, драматургия.

Abstract. This article provides a comprehensive study of three main aspects of the creative work of Abdulla Oripov (1941–2016), a great figure of Uzbek literature and a national poet: mythologeme, artistic interpretation, and individual style. Based on Abdulla Oripov's poetry collections and dramatic works, the study analyzes the factors that define his poetic skill.

Keywords: mythologeme, archetype, artistic interpretation, individual style, Abdulla Oripov, poetic skill, dramaturgy.

Abdulla Oripov XX asr o'zbek adabiyotining eng yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning ijodi milliy ruhiyat va universal insoniy qadriyatlarning qo'shilib ketgan nuqtasida joylashadi. Shoirning she'rlari va dramalari nafaqat estetik jihatdan balki ma'naviy-falsafiy jihatdan ham o'quvchiga chuqur ta'sir qiladi. Shu bois uning poetik mahoratini ilmiy jihatdan o'rganish adabiyotshunoslik uchun dolzarb vazifa hisoblanadi.

Abdulla Oripov ijodiyotini o'rganishda uchta muhim tushuncha markaziy o'rin tutadi: mifologema – milliy va universal mifologik obrazlar tizimi; badiiy talqin – shoir tomonidan voqelik, tarix va insoniy tajribaning original ifodalanishi; individual uslub – Abdulla Oripovning o'ziga xos poetik «ovozi» va ijod usuli. Bu uch jihatni bir tadqiqot doirasida birlashtirib o'rganish shoirning to'liq poetik portretini yaratishga imkon beradi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, Abdulla Oripov she'riyatidagi mifologemalar ilk bora tizimli ravishda tasniflanadi va ularning badiiy talqin hamda individual uslub bilan o'zaro aloqasi ko'rsatib beriladi. Shu tariqa shoir ijodiyotiga yaxlit, ko'p qirrali yondashuv amalga oshiriladi.

Abdulla Oripov she'riyatida mifologema. Mifologema tushunchasi – mifologik mazmun tashuvchi eng kichik birlik sifatida – zamonaviy adabiyotshunoslikda E. M. Meletinskiy va K. G. Yung asarlarida chuqur ishlab chiqilgan. Yung mifologemani arxetipik obrazlarning madaniy-badiiy ifodalanishi deb ta'riflaydi; Meletinskiy esa uni xalqlarning mifologik tafakkuri bilan

bog'lab, adabiy matnlarni tahlil qilishning metodologik asosi sifatida belgilaydi. Abdulla Oripov she'riyatida mifologemalar bir necha darajada namoyon bo'ladi. Birinchi daraja – milliy-tarixiy mifologemalar: Amir Temur, Alisher Navoiy obrazlari orqali xalq xotirasiga murojaat. Bu obrazlar shoirning «Mening yurtim», «Sohibqiron» kabi she'rlarida qayta talqin etiladi va zamonaviy ma'no kasb etadi. Ikkinchi daraja – kosmogoniyaviy mifologemalar: Yer, Suv, Olov, Osmon kabi arxetipik timsollari orqali borliq haqidagi falsafiy mulohazalar. «Yer» she'rida vatan – ona tuproq – mifologik ramz darajasiga ko'tariladi; shoir bu orqali o'zbek xalqining yer bilan muqaddas aloqasini ifodalaydi. Uchinchi daraja – diniy-mifologik qatlamlar: Qur'on va hadis, Jannat va do'zax singari milliy-islomiy mifologik motivlar. Bu motivlar Abdulla Oripov she'riyatida millatning ma'naviy ildizlari ramziga aylanadi. O'zbek adabiyotshunosi U. Normatov ta'kidlaganidek, Abdulla Oripov mifologik obrazlarni ko'chirib olmay, ularni zamona ruhiga mos holda qayta kashf etadi. Shu xususiyat shoirning mifologik tafakkurini oddiy iqtibosdan farqlaydi va uning ijodiy originalligini ta'minlaydi.

Abdulla Oripov dramaturgiyasida badiiy talqin. Badiiy talqin – voqelik, tarix yoki an'anaviy syujetning shoir tomonidan o'ziga xos ifodalanishi – Abdulla Oripov ijodiyotining eng yorqin qirralaridan birini tashkil etadi. Bu xususiyat nafaqat lirik she'rlarida, balki dramatik asarlarida ham yaqqol ko'zga tashlanadi. «Jannatga yo'l» dramasida shoir o'zbek xalqining ma'naviy qidiruvi mavzusini allegorik tarzda talqin etadi. Asardagi jannat – bu nafaqat diniy makon, balki inson ruhining intilayotgan ulug' idealining timsoli. Abdulla Oripov bu talqin orqali diniy va dunyoviy, an'anaviy va zamonaviy qatlamlarni uyg'un birlikda ifodalaydi. «Hakim va ajal» dramasida esa Abu Ali ibn Sino obrazi orqali ilm va o'lim, yaratuvchanlik va yo'qlik o'rtasidagi abadiy ziddiyat ko'tariladi. Shoir Ibn Sinoni tarixiy shaxs sifatida emas, balki insoniyatning aqliy salohiyati va ma'naviy qudratining ramzi sifatida talqin etadi. M. Baxtin dialogizm nazariyasi nuqtai nazaridan qaralganda, bu dramada turli dunyoqarashlar o'rtasidagi muloqot yanada chuqur ma'no kasb etadi.

Sh. Sharafiddinov Oripovning badiiy talqin uslubini «milliy tafakkurning universal falsafaga ko'tarilishi» deb ta'riflaydi. Haqiqatan ham, shoir mahalliy mavzularni shunday talqin etadiki, ular umumbashariy ahamiyat kasb etib, dunyo adabiyotidagi yirik asarlar bilan hamohang yangrashga layoqatli bo'ladi.

Abdulla Oripovning individual uslubi. Individual uslub – adibning o'ziga xos yozish tarzi, obrazlar tizimi va poetik vositalari majmui – Abdulla Oripov she'riyatida bir qator xarakterli belgilar orqali namoyon bo'ladi.

Birinchi, Abdulla Oripov she'rlari lirik keskinlik va falsafiy chuqurlikning uyg'unligiga asoslanadi. Shoir oddiy hayotiy kuzatishdan ulkan falsafiy xulosaga o'tishni o'zining asosiy uslubiy usuli sifatida qo'llaydi. «Ona» she'rida onaning mehribon qo'llari tasviri umuman insoniyat va vatan timsoliga aylanadi.

Ikkinchi, Abdulla Oripovning leksik tanlovi diqqatga sazovor: u bir tomondan klassik o'zbek adabiy tilining nozik imkoniyatlarini, ikkinchi tomondan jonli xalq nutqining sarmazmun birliklarini o'zida mujassam etadi. N. Komilov ta'biriga ko'ra, bu xususiyat Abdulla Oripov she'riyatini «o'qimishli va sodda kishiga ham teng darajada yaqin» qiladi.

Uchinchi, ritmik va metrik xilma-xillik Abdulla Oripov uslubining muhim belgilaridan biridir. Shoir an'anaviy aruz va barmoq vaznlarini erkin she'r elementlari bilan omuxta holda qo'llab, o'z she'rlarida yangi ohang hosil qiladi. Bu jihat Lotmanning she'riy tuzilma nazariyasi doirasida tahlil qilinganda, Abdulla Oripov she'rlarining ma'no yaratish mexanizmlari yanada oydinlashadi.

To‘rtinchidan, tabiat tasviri Abdulla Oripov uslubining doimiy komponenti sifatida qaraladi. Tabiat uning she‘rlarida fon emas, balki to‘la huquqli lirik obraz maqomini egallaydi va ko‘pincha insoniy kechinmalarning ko‘zgusiga aylanadi. Bu xususiyat uni ko‘hna o‘zbek she‘riyat an‘analari bilan bog‘laydi va shu bilan birga zamonaviy poetikaga uyg‘un qiladi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Abdulla Oripovning poetik mahorati uchta o‘zaro bog‘liq omil – mifologema, badiiy talqin va individual uslub – uyg‘unligida namoyon bo‘ladi. Bu uchlik bir-birini to‘ldirib, shoirning o‘ziga xos ijodiy dunyosini yaratadi.

Mifologemalar Abdulla Oripov she‘riyatida milliy va universal qatlamlarni bog‘lash vositasi bo‘lib xizmat qiladi; badiiy talqin esa ushbu mifologik va tarixiy materialga yangi ma‘no yuklab, zamonaviy adabiy makon yaratadi. Individual uslub bu ikki jarayonni o‘zida mujassam etib, shoirning yagona va tanib olinadigan «ovozi»ni shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari Abdulla Oripov ijodiyotining o‘zbek adabiyotidagi o‘rnini yanada aniqlashtiradi va uning asarlarini keyingi avlodlar uchun yangicha idrok etish imkonini beradi. Shu bilan birga, ishda qo‘llanilgan metodologik yondashuv – mifologema nazariyasi, badiiy talqin tahlili va uslubiy tadqiqot usullarining sintezi – boshqa o‘zbek shoirlari ijodiyotini o‘rganishda ham qo‘llanilishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. – М.: Наука, 1976. – 407 б.
2. Юнг К. Г. Архетип ва рамз. – Москва: Ренессанс, 1991. – 304 б.
3. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста. – Л.: Просвещение, 1972. – 271 б.
4. Норматов У. Ижод сири. – Тошкент: Ёзувчи, 1983. – 240 б.
5. Шарафиддинов О. Замондошлар. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидагинашриёт, 1978. – 318 б.
6. Ҳамдам У. О‘збек насри: янги тенденциялар. – Тошкент:
7. Akademnashr, 2010. – 196 б.
8. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. – М.:
9. Художественная литература, 1975. – 504 б.